

POLITYKA OCHRONY DZIECI PRZED KRZYWDZENIEM
W
ZESPOLE SZKOLNO-PRZEDSZKOLNYM nr 5
SZKOLE PODSTAWOWEJ nr 23
w Rzeszowie

marzec 2017 r.

Wstęp

Mając na uwadze fakt, że każde dziecko wymaga szczególnej opieki i troski, w tym właściwej ochrony prawnej został stworzony niniejszy dokument, aby zapewnić uczniom Szkoły Podstawowej nr 23 w Rzeszowie edukację i wychowanie w atmosferze poszanowania, akceptacji i bezpieczeństwa.

Celem programu jest zapobieganie i przeciwdziałanie przemocy wobec dzieci, podnoszenie kompetencji personelu oraz rodziców w zakresie ochrony dzieci przed krzywdzeniem oraz dostarczenie dzieciom wiedzy na temat unikania zagrożeń i szukania wsparcia w trudnych sytuacjach życiowych.

Kierując się dobrem dzieci wszyscy dążą do ich wszechstronnego rozwoju z poszanowaniem ich praw, traktując dziecko z szacunkiem oraz uwzględniają jego potrzeby. Pracownicy szkoły, a także wolontariusze, stażyści i praktykanci działają w ramach obowiązującego prawa, przepisów wewnętrznych obowiązujących w placówce oraz swoich kompetencji.

Rozdział 1

Objaśnienie terminów

1. **Pracownikiem szkoły** jest osoba zatrudniona na podstawie umowy o pracę lub umowy zlecenia.
2. **Wolontariusz** – osoba, która dobrowolnie i bez wynagrodzenia podejmuje działania na rzecz placówki.
3. **Praktykant/student** – osoba odbywająca w szkole praktykę zawodową.
4. **Dzieckiem** jest każda osoba do ukończenia 18 roku życia.
5. **Opiekunem dziecka** jest osoba uprawniona do reprezentacji i stanowienia o dziecku w szczególności jego przedstawiciel ustawowy (rodzic/opiekun prawny) lub inna osoba uprawniona do reprezentacji na podstawie przepisów szczególnych lub orzeczenia sądu (rodzina zastępcza).
6. **Zgoda opiekuna** dziecka oznacza zgodę co najmniej jednego z opiekunów dziecka. Jednak gdy brak porozumienia między opiekunami dziecka należy poinformować ich o konieczności rozstrzygnięcia sprawy przez sąd rodzinno-opiekunczy.
7. Przez **krzywdzenie dziecka** należy rozumieć popełnienie czynu zabronionego na szkodę dziecka przez jakąkolwiek osobę. Krzywdzeniem jest:
 - **przemoc fizyczna** - jest to celowe uszkodzenie ciała, zadawanie bólu lub groźba uszkodzenia ciała. Skutkiem przemocy fizycznej mogą być złamania, siniaki, rany cięte, poparzenia, obrażenia wewnętrzne.
 - **przemoc emocjonalna** - to powtarzające się poniżanie, upokarzanie i ośmieszanie dziecka, wciąganie dziecka w konflikt osób dorosłych, manipulowanie nim, brak odpowiedniego wsparcia, uwagi i miłości, stawianie dziecku wymagań i oczekiwań, którym nie jest ono w stanie sprostać.
 - **przemoc seksualna** - to angażowanie dziecka w aktywność seksualną przez osobę dorosłą. Wykorzystywanie seksualne odnosi się do zachowań z kontaktem fizycznym (np. dotykanie dziecka, współżycie z dzieckiem) oraz zachowania bez kontaktu fizycznego (np. pokazywanie dziecku materiałów pornograficznych, podglądanie, ekshibicjonizm). Przemoc ta może być jednorazowym incydem lub powtarzać się przez dłuższy czas.

- **zaniedbywanie** - to niezaspokajanie podstawowych potrzeb materialnych i emocjonalnych dziecka przez rodzica lub opiekuna prawnego, niezapewnienie mu odpowiedniego jedzenia, ubrań, schronienia, opieki medycznej, bezpieczeństwa, brak dozoru nad wypełnianiem obowiązku szkolnego.

8. Przez **cyberprzemoc** należy rozumieć: prześladowanie, zastraszanie, nękanie, wyśmiewanie innych osób z wykorzystaniem Internetu i narzędzi typu elektronicznego takich jak: SMS, e-mail, witryny internetowe, fora dyskusyjne w Internecie, portale społecznościowe i inne, a także robienie komuś zdjęć lub filmów bez jego zgody, ich publikowanie i rozsyłanie, podszywanie się pod kogoś w sieci i włamanie na czyjeś konto.

9. **Osoby odpowiedzialne** za Politykę ochrony dzieci przed krzywdzeniem i zapewnienia im bezpieczeństwa są to wyznaczeni przez dyrektora szkoły pracownicy sprawujący nadzór nad jej realizacją w placówce.

10. **Dane osobowe dziecka** – zbiór informacji umożliwiających pełną identyfikację dziecka.

11. **Zespół interwencyjny** – zespół powołany przez dyrektora szkoły w przypadkach podejrzenia krzywdzenia dziecka składający się z: pedagoga szkolnego, dyrektora szkoły, wychowawca klasy – oddziału, którego dotyczy dany problem.

12. **Osoba odpowiedzialna za Internet** - wyznaczona przez dyrektora szkoły osoba, sprawująca nadzór nad korzystaniem z Internetu na terenie placówki oraz nad bezpieczeństwem dzieci w Internecie.

13. **Osoba odpowiedzialna za Politykę ochrony dzieci** - wyznaczony przez dyrektora placówki pracownik sprawujący nadzór nad realizacją Polityki ochrony dzieci w szkole.

14. **Świadcowie cyberprzemocy** – dorośli lub uczniowie odwiedzający strony WWW lub serwisy społecznościowe mogące posiadać informacje na temat autora wpisów, zdjęć, filmów lub zidentyfikować numer telefonu komórkowego sprawcy, jeśli nie jest zastrzeżony.

Rozdział 2

Procedury podejmowania interwencji w sytuacji krzywdzenia dziecka lub zagrożenia jego bezpieczeństwa ze strony rówieśników

§ 1

1. Osoba podejrzewająca krzywdzenie dziecka w szkole przez rówieśników lub krzywdzone dziecko zgłasza problem do wychowawcy klasy lub do pedagoga szkolnego.
2. Wychowawca wraz z pedagogiem powinien przeprowadzić dokładną rozmowę z osobą poszkodowaną oraz z dzieckiem/dziećmi oskarżonymi o krzywdzenie

swojego kolegi, bądź koleżanki.

3. Po przeprowadzeniu takich rozmów wychowawca wraz z pedagogiem powinien opracować plan pomocowy dziecku – ofierze i dziecku – sprawcy, by wyeliminować zachowania niepożądane w grupie.
4. W przypadku bardziej skomplikowanym pedagog szkolny powinien zgłosić problem do dyrektora szkoły.
5. Dyrektor powołuje zespół wychowawczy, w skład którego mogą wchodzić: wychowawca, pedagog, dyrektor szkoły oraz inni nauczyciele, pracownicy szkoły, którzy znają problem i mogą przyczynić się do jego rozwiązania.

§ 2

Postępowanie wobec ucznia – sprawcy przemocy

1. Nauczyciel słownie i stanowczo reaguje na zachowanie ucznia, doprowadza do przerwania incydentu, rozdziela i odizolowuje sprawcę i ofiarę.
2. Zgłasza zaistniały fakt wychowawcy klasy lub w razie jego nieobecności pedagogowi szkolnemu, dyrektorowi szkoły i sporządza notatkę o zdarzeniu.
3. Wychowawca we współpracy z pedagogiem szkolnym ustala okoliczności zajścia, wspólnie dokonują oceny skali problemu, wyrażają komunikat o zakazie zachowań agresywnych i zadośćuczynieniu, dokonuje wpisu w polu "uwagi" w dzienniku elektronicznym, w zależności od skali problemu, wychowawca lub pedagog informuje o zajściu dyrektora, stosuje karę adekwatną do popełnionego czynu.
4. Jeżeli w przemocy uczestniczy więcej niż jedna osoba (cała grupa), pedagog i wychowawca rozmawiają z każdym z osobna, w celu ustalenia okoliczności zaistniałego konfliktu, a następnie ze wszystkimi uczestnikami zajścia jednocześnie.
5. W przypadku powtarzającego się problemu, rozmowy - po wcześniejszym ustaleniu terminu wspólnego spotkania - prowadzone są z zachowaniem hierarchii:
 - a) wychowawca – pedagog – uczeń (powiadomienie rodziców, zastosowanie kar regulaminowych: upomnienie dyrektora szkoły z adnotacją w dzienniku szkolnym, pisemne powiadomienie rodziców o nagannym zachowaniu),
 - b) wychowawca – pedagog – rodzice – uczeń (pedagog we współpracy z wychowawcą konstruuje i zawiera kontrakt, proponuje rodzicom ucznia skorzystanie z pomocy specjalistów),
 - c) wychowawca – pedagog – dyrektor – rodzice – uczeń (w przypadku złamania kontraktu), nagana dyrektora szkoły lub przeniesienie do innej klasy na wniosek zespołu wychowawczego.
6. W sytuacji, gdy uczeń w dalszym ciągu pozostaje agresywny, jego rodzice odmawiają współpracy, dyrektor szkoły lub osoba przez niego upoważniona ma obowiązek powiadomienia policji (specjalisty ds. nieletnich) lub Sądu Rodzinnego (wniosek dyrektora o wgląd w sytuację rodzinną). Dalszy tok postępowania leży w kompetencji tych instytucji.

7. W przypadku nieskuteczności zastosowanej w szkole procedury interwencyjnej dopuszcza się możliwość przeniesienia ucznia do innej szkoły w porozumieniu z Kuratorium Oświaty.
8. W sytuacji, gdy sprawa jest poważna (rozbój, uszkodzenie ciała, itp.) lub sprawca nie jest uczniem szkoły i jego tożsamość nie jest nikomu znana, osoba wyznaczona przez dyrektora szkoły powiadamia policję, zabezpieczając ewentualne ślady przestępstwa.

§ 3

Procedura postępowania wobec ucznia - ofiary przemocy

1. Wychowawca lub nauczyciel dyżurujący zapewnia uczniowi poszkodowanemu pomoc higienistki szkolnej lub wzywa lekarza oraz powiadamia rodziców.
2. Wychowawca lub osoba dyżurująca informuje dyrektora szkoły i pedagoga szkolnego.
3. Wychowawca lub nauczyciel dyżurujący sporządza notatkę ze zdarzenia.
4. Pedagog szkolny również sporządza notatkę z okoliczności zajścia.
5. W przypadku, kiedy istnieje konieczność profesjonalnego ustalenia okoliczności i ewentualnych świadków dyrektor lub osoba przez niego upoważniona niezwłocznie powiadamia policję.
6. W każdym przypadku, gdy konflikt dotyczy agresora i ofiary, pedagog - oprócz konsekwencji wobec agresora – zobowiązany jest do udzielenia wsparcia zarówno ofierze jak i agresorowi.

§ 4

Procedura postępowania w przypadku stwierdzenia faktu kradzieży przez ucznia

1. Nauczyciel/wychowawca ustala okoliczności kradzieży przez wychowanka.
2. Zawiadamia o zdarzeniu pedagoga szkolnego.
3. Pedagog we współpracy z wychowawcą prowadzi postępowanie wyjaśniające z zachowaniem nietykalności osobistej.
4. Pedagog wzywa rodziców sprawcy. Po rozmowie sporządza notatkę o zaistniałym incydencie, którą podpisują rodzice.
5. W oparciu o Statut Szkoły dyrektor wspólnie z wychowawcą i pedagogiem ustalają sankcje wobec ucznia i przekazuje rodzicom informację na temat wyciągniętych konsekwencji w stosunku do jego dziecka.
6. Sprawca podejmuje zadośćuczynienie poszkodowanemu w kradzieży.

§ 5

Procedura postępowania w przypadku ujawnienia cyberprzemocy

1. Ustalenie okoliczności zdarzenia: rodzaj materiału, sposób jego rozpowszechniania, ustalenie sprawcy oraz świadków cyberprzemocy.
2. Poinformowanie o fakcie pedagoga szkolnego oraz dyrektora.
3. Włączenie nauczyciela informatyki, szczególnie na etapie zabezpieczania dowodów i ustalania tożsamości sprawcy (należy zanotować datę i czas otrzymania materiału, treść wiadomości oraz jeśli to możliwe, dane nadawcy, adres użytkownika, adres e-mail, numer telefonu komórkowego, adres strony WWW, na której ukazały się szkodliwe treści itp. - tak zabezpieczone dowody są materiałem, z którym powinny zapoznać się wszystkie zaangażowane osoby). Gdy sprawcą cyberprzemocy jest uczeń szkoły zabezpieczenie dowodów odbywa się po powiadomieniu rodziców lub opiekunów prawnych sprawcy.
4. Jeśli doszło do złamania prawa pedagog szkolny bezwzględnie kontaktuje się z policją.
5. Jeśli sprawca jest uczniem, pedagog przeprowadza rozmowę w celu ustalenia okoliczności oraz przyczyn zajścia oraz poszukania rozwiązania sytuacji konfliktowej.
6. W przypadku, gdy w zdarzeniu brała udział większa grupa uczniów, pedagog powinien przeprowadzić rozmowę ze wszystkimi z osobna, zaczynając od lidera grupy.
7. Nie należy konfrontować sprawcy i ofiary cyberprzemocy. Pedagog powiadamia o zdarzeniu rodziców sprawcy i opracowuje z wychowawcą wspólny plan działania, do którego zobowiązany jest uczeń, objęcie sprawcy opieką psychologiczno-pedagogiczną.
8. Zastosowanie środków dyscyplinarnych wobec ucznia-sprawcy.
9. Pedagog podejmuje działania wobec ofiary cyberprzemocy - wsparcie psychiczne i monitoring sytuacji ucznia.
10. W sytuacji, gdy przypadek cyberprzemocy wymaga założenia sprawy sądowej, szkoła powinna powiadomić o takiej ewentualności rodziców ofiary oraz ucznia.
11. Pedagog otacza ochroną świadków cyberprzemocy, zapewnia im dyskrecję i poufne postępowanie.
12. Pedagog szkolny sporządza dokumentację z zajścia.
13. Dyrektor szkoły powiadamia sąd rodzinny, jeżeli zaistniałego przypadku cyberprzemocy nie można rozwiązać przy użyciu środków wychowawczych jakimi dysponuje szkoła.

Rozdział 3

Procedury zgłaszania podejrzeń oraz podejmowania interwencji w sytuacji krzywdzenia dziecka lub zagrożenia jego bezpieczeństwa ze strony członków rodziny

§ 6

1. W przypadku podjęcia przez pracownika placówki podejrzeń, że dziecko jest krzywdzone, pracownik ma obowiązek sporządzenia notatki służbowej i przekazania uzyskanej informacji wychowawcy, pedagogowi oraz dyrektorowi placówki.

§ 7

1. Pedagog wzywa opiekunów dziecka, którego krzywdzenie podejrzewa oraz informuje ich o podejrzeniu.
2. Pedagog powinien sporządzić opis sytuacji szkolnej i rodzinnej dziecka na podstawie rozmów z dzieckiem, nauczycielami, wychowawcą i rodzicami, oraz plan pomocy dziecku.
3. Plan pomocy dziecku powinien zawierać wskazania dotyczące:
 - podjęcia przez placówkę działań w celu zapewnienia dziecku bezpieczeństwa, w tym zgłoszenie podejrzenia krzywdzenia do odpowiedniej instytucji;
 - wsparcia, jakie placówka zaoferuje dziecku;
 - skierowania dziecka do specjalistycznej placówki pomocy dziecku, jeżeli istnieje taka potrzeba.

§ 8

1. W przypadkach bardziej skomplikowanych (dotyczących wykorzystywania seksualnego oraz znęcania się fizycznego i psychicznego o dużym nasileniu) dyrektor powołuje zespół interwencyjny, w skład którego mogą wejść: pedagog, wychowawca dziecka, dyrektor, inni pracownicy mający wiedzę o krzywdzeniu dziecka lub o dziecku (dalej określani jako: zespół interwencyjny).
2. Zespół interwencyjny sporządza plan pomocy dziecku, na podstawie opisu sporządzonego przez pedagoga szkolnego oraz innych, uzyskanych przez członków zespołu informacji.
3. W przypadku gdy podejrzenie krzywdzenia zgłosili opiekunowie dziecka, powołanie zespołu jest obligatoryjne. Zespół interwencyjny wzywa opiekunów dziecka na spotkanie wyjaśniające, podczas którego może zaproponować opiekunom zdiagnozowanie zgłaszanego podejrzenia w zewnętrznej, bezstronnej instytucji. Ze spotkania sporządza się protokół.

§ 9

1. Plan pomocy dziecku jest przedstawiany przez pedagoga rodzicom/opiekunom z zaleceniem współpracy przy jego realizacji.
2. Pedagog informuje rodziców/opiekunów o obowiązku placówki zgłoszenia podejrzenia krzywdzenia dziecka do odpowiedniej instytucji (prokuratura, policja, sąd rodzinny, lub uruchomienie procedury „Niebieskiej Karty”).
3. Dyrektor placówki składa zawiadomienie o podejrzeniu przestępstwa do prokuratury/policji lub wniosek o wgląd w sytuację rodziny do sądu rejonowego, wydziału rodzinnego i nieletnich, oraz przesyła formularz „Niebieska Karta – A” do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego.
4. Dalszy tok postępowania leży w kompetencjach instytucji wskazanych w punkcie poprzedzającym.
5. W przypadku, gdy podejrzenie krzywdzenia zgłosili opiekunowie dziecka, a podejrzenie to nie zostało potwierdzone, należy o tym fakcie poinformować opiekunów dziecka na piśmie.

§ 10

1. Z przebiegu interwencji sporządza się **kartę interwencji**, której wzór stanowi **załącznik nr 1** do niniejszej *Polityki*. Kartę załącza się do akt osobowych dziecka.
2. Wszyscy pracownicy instytucji i inne osoby, które w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych podjęły informację o krzywdzeniu dziecka lub informację z tym związane, są zobowiązane do zachowania tych informacji w tajemnicy, wyłączając informacje przekazywane uprawnionym instytucjom w ramach działań interwencyjnych.

Rozdział 4

Procedury zgłaszania podejrzeń oraz podejmowania interwencji w sytuacji krzywdzenia dziecka lub zagrożenia jego bezpieczeństwa ze strony personelu placówki

§ 11

1. Krzywdzenie ucznia przez pracownika szkoły lub inne osoby może przybrać formę: negatywnych zachowań (ośmieszanie, dyskryminowanie, mobbing, nacisk psychiczny, nierówne traktowanie) lub przestępstwa popełnionego na jego szkodę.
2. W przypadku negatywnych zachowań pracownika lub innej osoby wobec ucznia ma miejsce:
 - indywidualna rozmowa dyrektora szkoły z pracownikiem/inną osobą – podjęcie ustaleń zawierających działania eliminujące nieodpowiednie zachowania oraz konsekwencje wynikające z ich kontynuowania;
 - indywidualna rozmowa dyrektora szkoły, i/lub pedagoga szkolnego z dzieckiem i jego rodzicami/prawnymi opiekunami. Poinformowanie o zaistniałej sytuacji, ustalenie planu pomocy dziecku, zapewnienie mu bezpieczeństwa;

- monitoring sytuacji;
- w przypadku dalszych negatywnych zachowań pracownika szkoły, dyrektor placówki podejmuje wobec niego działania dyscyplinarne wynikające z Karty Nauczyciela lub Kodeksu Pracy.
- w przypadku dalszych negatywnych zachowań innej osoby, dyrektor placówki podejmuje decyzję o zerwaniu z nią współpracy.

3. W przypadku podejrzenie przestępstwa popełnionego na szkodę ucznia:

- dyrektor szkoły składa zawiadomienie na policję lub do prokuratury;
- równolegle obowiązuje procedura pkt 2, przy czym rozmowa ze sprawcą ma charakter fakultatywny.

§ 12

Zasady bezpiecznych relacji pracownicy szkoły/inne osoby – dziecko

1. **Kontakt fizyczny z dzieckiem** jest zjawiskiem nieuchronnym szczególnie w klasach młodszych. To pomoc w czynnościach związanych ze spacerem, zajęciami sportowo-rekreacyjnymi, reagowanie na potrzeby emocjonalne szczególnie dziecka młodszego np. poprzez przytulenie się do dorosłego. Kontakty tego typu powinny mieć miejsce najlepiej w obecności innej osoby, która w razie wątpliwości może służyć ich obiektywizacji.

a) Stanowcze interwencje wychowawcze prowadzone w bezpośrednim kontakcie fizycznym są dopuszczalne w sytuacjach zagrożenia życia i zdrowia dotyczących:

- konfliktów pomiędzy dziećmi (rozdzielenie zwaśnionych, przytrzymanie);
- działań z zakresu pomocy przedmedycznej - działania ratunkowe związane z udzieleniem pierwszej pomocy;
- zagrożenia lub paniki spowodowanej czynnikami zewnętrznymi (pożar, intensywne zjawiska atmosferyczne, niebezpieczne zachowania osób trzecich itp.);

b) Niedopuszczalne są intencjonalne zachowania wzbudzające poczucie zagrożenia lub noszące znamiona:

- przemocy fizycznej (np. popychanie, uderzanie, wykręcanie rąk, duszenie, kopanie, szarpanie, „klapsy”);
- erotyzowania relacji (flirt, dwuznacznym żart czy dwuznaczna rozmowa);

2. **Komunikacja werbalna** z dzieckiem pozbawiona wykraczających poza kulturowo przyjęte i akceptowane formy pozytywnych relacji, pozbawiona akcentów wrogich, arogancko-agresywnych, złośliwie-ironicznych, wulgarnych nie może:

- wzbudzać w dziecku poczucia zagrożenia (groźby, wyzwiska, krzyk);
- poniżać, niszczyć poczucia wartości (np. wyzwiska, negatywistyczne ocenianie, reakcje nieadekwatne do sytuacji, wzbudzanie poczucia winy);
- upokarzać (publiczne wyszydzenie, naigrywanie się, ośmieszanie);
- naruszać granic (brak odpowiedniego dystansu, obsesowość);

3. **Równe traktowanie** polegające na obdarzaniu taką samą troską i uwagą wszystkie dzieci oznacza, że niedozwolone jest:

- wyłączne skupianie uwagi na wybranych dzieciach z jednoczesnym ignorowaniem potrzeb innych;

- nieuzasadnione dawanie przywilejów tylko wybranym i pozbawianie ich pozostałych;
- nierówne i niesprawiedliwe przydzielanie zadań – nieadekwatne do możliwości i wieku;
- zwalnianie z wykonywania obowiązków - w nieuzasadnionych sytuacjach;
- godzenie się, brak reakcji na nieformalną hierarchię grupową,
- tolerowanie dominacji w grupie negatywnych jednostek, ustalania przez nie i wdrażania nieformalnych zasad;
- przyzwolenie na wykorzystywanie młodszych i słabszych uczniów przez silniejszych.

4. **Kontakty bezpośrednie i online z dzieckiem poza placówką** powinny być:

- wcześniej omówiony z dyrekcją szkoły, mieć zaakceptowany plan i cel;
- ściśle powiązane z wykonywaniem obowiązków służbowych, dydaktycznych czy opiekuńczo-wychowawczych (np. odwiedziny dziecka w szpitalu, wycieczki organizowane przez szkołę);
- dokumentowane (zapisy w dokumentacji pracy wychowawczej, możliwość wykonania kopii/wydruku korespondencji mailowej, sms-owej, zapisów na portalach społecznościowych);
- odbywać się w miarę możliwości z wykorzystaniem sprzętu służbowego;
- niedopuszczalne jest utrzymywanie takich kontaktów celem zaspokojenia przez dorosłego własnych potrzeb społecznych lub emocjonalnych, namawiania do zachowań niezgodnych z prawem, dających poczucie bycia faworyzowanym, wyróżnianym.

5. **Czynności higieniczno-pielęgnacyjne** (w klasach młodszych) mają służyć przede wszystkim higienie osobistej i zdrowiu:

- niedozwolone są zachowania obcesowe naruszające prywatność i intymność;
- aktywność pracownika powinna być poprzedzona zgodą ucznia, a jej zasadność, powinna być uzależniona od stopnia samodzielności dziecka i wcześniej z nim omówiona.

6. **Dyscyplinowanie dziecka** jest narzędziem „informacji zwrotnej”, komunikujące dzieciom, że ich postawa w danej sytuacji nie jest właściwa, sprzeczna z oczekiwaniami i/lub nieefektywna; dyscyplina ma pobudzać do uczenia się, a nie powodować krzywdę dziecka; wiąże się ze stawianiem granic, kształtowaniem trwałego systemu wartości, adekwatnego poziomu samooceny oraz umiejętności podejmowania trafnych decyzji; niedopuszczalne są wszelkie formy dyscyplinowania mające na celu upokorzenie, poniżenie oparte na wykorzystywaniu przewagi:

- fizycznej (agresja, stosowanie kar fizycznych, środków przymusu bezpośredniego, krępowanie, izolowanie; uniemożliwianie realizacji podstawowych potrzeb fizjologicznych);
- psychicznej (dominacja poprzez groźby, wzbudzanie poczucia winy, naruszanie poczucia własnej wartości, lekceważenie potrzeb psychicznych).

Rozdział 5

§ 13

Procedura postępowania dotycząca odbierania dzieci ze szkoły

1. Opiekę nad dzieckiem w drodze do szkoły i z powrotem powinni sprawować rodzice (opiekunowie prawni) lub upoważnione przez nich na piśmie osoby, zapewniające dziecku pełne bezpieczeństwo. Dziecko do ukończenia 7 lat musi być przyprowadzone i odebrane ze szkoły przez rodzica (prawnego opiekuna). Osoba, która może przejąć pełną odpowiedzialność prawną za bezpieczeństwo dziecka musi mieć 18 lat, w innych przypadkach odpowiedzialność prawną ponoszą rodzice.
2. Na początku roku szkolnego wychowawca zobowiązany jest zebrać od rodziców pisemną deklarację, określającą sposób powrotu dziecka do domu po zajęciach szkolnych oraz osoby upoważnione do odbioru dziecka (stopień pokrewieństwa, numer telefonu).
3. Dopuszcza się możliwość odbioru dziecka ze świetlicy przez niepełnoletnie rodzeństwo, kiedy osoba odbierająca ma ukończone 10 lat. Jeśli sytuacja życiowa rodziny tego wymaga, rodzice (opiekunowie prawni) są zobowiązani do złożenia pisemnego oświadczenia w tej sprawie. Rodzice (opiekunowie prawni) ponoszą odpowiedzialność za bezpieczeństwo swoich dzieci w drodze ze szkoły do domu.
4. W sytuacjach sporadycznych odebrać dziecko ze świetlicy może inna osoba dorosła wyłącznie na pisemną prośbę rodziców (opiekunów prawnych) z własnoręcznym podpisem rodzica (opiekuna prawnego) i aktualną datą.
5. Wydanie dziecka osobie upoważnionej przez rodziców nastąpi po wcześniejszym okazaniu przez taką osobę dowodu osobistego - nauczyciel jest zobowiązany do wylegitymowania takiej osoby.
6. Jeśli dziecko będzie się opierało, płakało lub z innych przyczyn nie będzie chciało wyjść ze świetlicy z osobą upoważnioną przez rodziców, dziecko nadal pozostanie pod opieką nauczyciela, a dyrektor lub (w przypadku jego nieobecności) nauczyciel niezwłocznie skontaktuje się telefonicznie z rodzicami w celu ustalenia dalszego postępowania.
7. Osoba odbierająca dziecko nie może być pod wpływem alkoholu ani środków odurzających.
8. W przypadku stwierdzenia, że rodzic lub opiekun zgłosi się po dziecko w stanie wskazującym na nietrzeźwość należy:
 - powiadomić wychowawcę klasy, pedagoga lub dyrektora szkoły,
 - nakazać osobie nietrzeźwej opuszczenie terenu szkoły,
 - wezwać do szkoły drugiego rodzica lub innego opiekuna,
 - jeżeli wezwanie innego opiekuna jest niemożliwe, a nietrzeźwy rodzic odmawia opuszczenia szkoły i żąda wydania dziecka, twierdząc, że nie jest pod wpływem alkoholu należy wezwać policję,
 - nauczyciel sporządza notatkę na temat zaistniałego zdarzenia i podjętych działań.

9. W przypadku nieodebrania dziecka przez rodziców ze szkoły należy:
- niezwłocznie skontaktować się telefonicznie z rodzicami lub opiekunami dziecka,
 - zapewnić uczniowi opiekę do czasu przybycia rodziców lub innego rozwiązania problemu,
 - po wyczerpaniu wszystkich możliwości kontaktu z rodzicami zawiadomić policję,
 - nauczyciel sporządza notatkę na temat zdarzenia i podjętych działań. Nauczyciel lub inny pracownik szkoły nie może odprowadzać dziecka do domu.
10. Dzieci z klas pierwszych rano przyprowadzane są przez rodziców do świetlicy lub do szatni, a następnie odbiera je nauczyciel i prowadzi do klasy.

Rozdział 6

Zasady ochrony danych osobowych dziecka

§ 14

1. Dane osobowe dziecka podlegają ochronie na zasadach określonych w Ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych.
2. Pracownik placówki ma obowiązek zachowania w tajemnicy danych osobowych, które przetwarza, oraz zachowania w tajemnicy sposobów zabezpieczenia danych osobowych przed nieuprawnionym dostępem.
3. Dane osobowe dziecka są udostępniane wyłącznie osobom i podmiotom uprawnionym na podstawie odrębnych przepisów.
4. Pracownik placówki jest uprawniony do przetwarzania danych osobowych dziecka i udostępniania tych danych w ramach zespołu interdyscyplinarnego, powołanego w trybie Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

§ 15

1. Pracownik placówki może wykorzystać informacje o dziecku w celach szkoleniowych lub edukacyjnych wyłącznie z zachowaniem anonimowości dziecka oraz w sposób uniemożliwiający identyfikację dziecka.

§ 16

1. Pracownik placówki nie udostępnia przedstawicielom mediów informacji o dziecku ani o jego opiece.
2. Pracownik placówki, w wyjątkowych i uzasadnionych sytuacjach, może skontaktować się z opiekunem dziecka i zapytać go o zgodę na podanie jego danych kontaktowych przedstawicielom mediów. W przypadku wyrażenia zgody, pracownik placówki podaje przedstawicielowi mediów dane kontaktowe do opiekuna dziecka. Zgoda powinna być wyrażona w formie pisemnej.
3. Pracownik placówki nie kontaktuje przedstawicieli mediów z dziećmi.

4. Pracownik placówki nie wypowiada się w kontakcie z przedstawicielami mediów o sprawie dziecka lub jego opiekuna. Zakaz ten dotyczy także sytuacji, gdy pracownik placówki jest przeświadczony, że jego wypowiedź nie jest w żaden sposób utrwalana.
5. Pracownik placówki, w wyjątkowych i uzasadnionych sytuacjach, może się wypowiedzieć w kontakcie z przedstawicielami mediów o sprawie dziecka lub jego opiekuna – po wyrażeniu pisemnej zgody przez opiekuna dziecka.

§ 17

1. W celu realizacji materiału medialnego można udostępnić mediom wybrane pomieszczenia placówki. Decyzję w sprawie udostępnienia pomieszczenia podejmuje dyrektor.
2. Dyrektor placówki, podejmując decyzję, o której mowa w punkcie poprzedzającym, poleca sekretariatowi placówki przygotować wybrane pomieszczenie w celu realizacji materiału medialnego w taki sposób, by umożliwić filmowanie przebywających na terenie placówki dzieci.

Rozdział 7

Zasady ochrony wizerunku dziecka

§ 18

1. Placówka, uznając prawo dziecka do prywatności i ochrony dóbr osobistych, zapewnia ochronę jego wizerunku.

§ 19

1. Pracownikowi placówki nie wolno umożliwiać przedstawicielom mediów utrwalania wizerunku dziecka (filmowanie, fotografowanie, nagrywanie głosu dziecka) na terenie placówki bez pisemnej zgody rodzica lub opiekuna prawnego dziecka.
2. W celu uzyskania zgody, o której mowa powyżej, pracownik placówki może skontaktować się z opiekunem dziecka i ustalić procedurę uzyskania zgody. Niedopuszczalne jest podanie przedstawicielowi mediów danych kontaktowych do opiekuna dziecka – bez wiedzy i zgody tego opiekuna.
3. Jeżeli wizerunek dziecka stanowi jedynie szczegół całości, takiej jak: zgromadzenie, krajobraz, publiczna impreza, zgoda rodzica lub opiekuna prawnego na utrwalanie wizerunku dziecka nie jest wymagana.

§ 20

1. Upublicznienie przez pracownika placówki wizerunku dziecka utrwalonego w jakiegokolwiek formie (fotografia, nagranie audio-wideo) wymaga pisemnej zgody rodzica lub opiekuna prawnego dziecka.

2. Pisemna zgoda powinna zawierać informację, gdzie będzie umieszczony zarejestrowany wizerunek i w jakim kontekście będzie wykorzystywany (np. że umieszczony zostanie na stronie www. szkoły w celach promocyjnych).

Rozdział 8

Zasady dostępu dzieci do Internetu

§ 21

1. Szkoła, zapewniając dzieciom dostęp do Internetu, jest zobowiązana podejmować działania zabezpieczające dzieci przed dostępem do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju; w szczególności należy zainstalować i aktualizować oprogramowanie zabezpieczające.
2. Na terenie placówki dostęp dziecka do Internetu możliwy jest wyłącznie pod nadzorem nauczyciela na zajęciach komputerowych lub podczas korzystania z pracowni multimedialnej w bibliotece pod nadzorem nauczyciela bibliotekarza.
3. W przypadku dostępu realizowanego pod nadzorem nauczyciela, nauczyciel ma obowiązek informowania dzieci o zasadach bezpiecznego korzystania z Internetu. Nauczyciel czuwa także nad bezpieczeństwem korzystania z Internetu przez dzieci podczas lekcji.

§ 22

1. Osoba odpowiedzialna za Internet czuwa nad bezpiecznym korzystaniem z Internetu na terenie placówki.
2. Dostęp dziecka do Internetu na terenie placówki możliwy jest wyłącznie poprzez serwer placówki.

§ 23

1. Osoba odpowiedzialna za Internet zapewnia na wszystkich komputerach z dostępem do Internetu na terenie placówki zainstalowane i aktualizowane:
 - a. oprogramowanie filtrujące treści internetowe,
 - b. oprogramowanie monitorujące korzystanie przez dzieci z Internetu,
 - c. oprogramowanie antywirusowe,
 - d. oprogramowanie antyspamowe,
 - e. firewall.
2. Wymienione w pkt. 1 niniejszego paragrafu oprogramowania są aktualizowane przez wyznaczonego pracownika szkoły przynajmniej raz w miesiącu.
3. Wyznaczony pracownik przynajmniej raz w miesiącu sprawdza, czy na komputerach z dostępem do Internetu nie znajdują się niebezpieczne treści. W przypadku znalezienia niebezpiecznych treści, wyznaczony pracownik placówki ustala, kto korzystał z komputera w czasie ich wprowadzenia.

4. Informację o dziecku, które korzystało z komputera w czasie wprowadzenia niebezpiecznych treści, wyznaczony pracownik szkoły przekazuje pedagogowi.
5. Pedagog przeprowadza z dzieckiem, o którym mowa w punktach poprzedzających, rozmowę na temat bezpieczeństwa w Internecie.
6. Jeżeli w wyniku przeprowadzonej rozmowy pedagog uzyska informacje, że dziecko jest krzywdzone, podejmuje działania opisane w rozdziale 2. niniejszej Polityki.

Rozdział 9

Monitoring stosowania Polityki

§ 24

1. Dyrektor placówki wyznacza zespół nauczycieli jako osoby odpowiedzialne za realizację Polityki ochrony dzieci w szkole.
2. Osoby, o których mowa w punkcie poprzedzającym, są odpowiedzialne za monitorowanie realizacji Polityki, wśród pracowników szkoły i rodziców, za reagowanie na sygnały naruszenia Polityki oraz zaproponowanie zmian w Polityce.
3. Pracownicy szkoły i rodzice mogą proponować zmiany Polityki oraz wskazywać naruszenia polityki w placówce.
4. Zespół, o którym mowa w pkt. 1 niniejszego paragrafu sporządza raport z monitoringu, który następnie przekazuje dyrektorowi placówki.
5. Dyrektor wprowadza do Polityki niezbędne zmiany i ogłasza pracownikom szkoły oraz rodzicom nowe brzmienie Polityki.

Rozdział 10

Przepisy końcowe

§ 25

1. Polityka wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.
2. Ogłoszenie następuje w sposób dostępny dla pracowników szkoły i rodziców poprzez zapoznanie z treścią dokumentu podczas posiedzenia Rady Pedagogicznej, zebrania z rodzicami oraz zamieszczenie dokumentu na stronie internetowej szkoły.

Załączniki

Spis załączników:

- *Karta interwencji*
- *Monitoring standardów – ankieta*
- *Kwestionariusz dziecka krzywdzonego*
- *Charakterystyczne cechy i objawy krzywdzenia dzieci*

Karta interwencji

1. Imię i nazwisko dziecka

.....

2. Przyczyna interwencji (forma krzywdzenia)

.....
.....
.....
.....

3. Osoba zawiadamiająca o podejrzeniu krzywdzenia

.....
.....
.....

4. Opis działań podjętych przez pedagoga/psychologa

.....
.....
.....
.....
.....
.....

5. Spotkania z opiekunami dziecka. Data, opis spotkania

.....
.....
.....
.....
.....

6. Forma podjętej interwencji (zakreślić właściwe)

- zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa,
- wniosek o wgląd w sytuację dziecka/rodziny,
- inny rodzaj interwencji. Jaki?

.....
.....
.....
.....

7. Dane dotyczące interwencji (nazwa organu, do którego zgłoszono interwencję) i data interwencji

.....
.....
.....

8. Wyniki interwencji: działania organów wymiaru sprawiedliwości, jeśli instytucja uzyskała informacje o wynikach/działania placówki/ działania rodziców

.....
.....
.....

Proszę zaznaczyć: tak lub nie

1. Czy wiesz na czym polega program Chronimy Dzieci?
 - tak
 - nie
2. Czy znasz standardy ochrony dzieci przed krzywdzeniem, obowiązujące w placówce, w której pracujesz?
 - tak
 - nie
3. Czy zapoznałeś się z dokumentem Polityki ochrony dzieci przed krzywdzeniem?
 - tak
 - nie
4. Czy potrafisz rozpoznawać symptomy krzywdzenia dzieci?
 - tak
 - nie
5. Czy wiesz, jak reagować na symptomy krzywdzenia dzieci?
 - tak
 - nie
6. Czy zdarzyło Ci się zaobserwować naruszenie zasad zawartych w Polityce ochrony dzieci przed krzywdzeniem przez innego pracownika?
 - tak
 - nie
7. Czy masz uwagi/poprawki/sugestie dotyczące Polityki ochrony dzieci przed krzywdzeniem?
 - tak
 - nie

jakie?

.....

.....

.....

.....

.....

Załącznik nr 3

Kwestionariusz może być wykorzystywany do sporządzenia informacji przez wszystkie osoby w sytuacjach związanych z przemocą wobec dziecka. Pozwala on uporządkować informacje i podjąć właściwą diagnozę w celu oceny sytuacji dziecka.

KWESTIONARIUSZ DZIECKA KRZYWDZONEGO

Imię i nazwisko.....
data urodzenia.....

Adres zamieszkania, telefon

Wygląd

- Brudne
- Zadrapania
- Zasinienia
- Oparzenia
- Złamania
- Zranienia
- Zwichnięcia
- Inne urazy (jakie?):

Zachowanie dziecka:

- Niepokojne, pobudzone
- Wycofane zamknięte w sobie
- Agresywne
- Zaprzecza problemom
- Inne (jakie?):

Formy krzywdzenia:

1) FIZYCZNE:

Sprawca / y (imię i nazwisko, stopień pokrewieństwa z dzieckiem). Formy krzywdzenia dziecka

- Bicie
- Szarpanie
- Kopanie
- Ciągnięcie za włosy
- Popychanie
- Inne (jakie?):

2) SEKSUALNE

Sprawca/y (imię i nazwisko, stopień pokrewieństwa z dzieckiem). Formy krzywdzenia dziecka

- pokazywanie filmów, zdjęć pornograficznych

- dotykane intymnych miejsc
 - stosunek seksualny
 - Inne (jakie?)
-

3) EKONOMICZNE

Sprawca/y (imię i nazwisko, stopień pokrewieństwa z dzieckiem). Formy krzywdzenia dziecka

- Zmuszanie do żebrania
 - Zmuszanie do zarobkowania
 - Brak łożenia na utrzymanie dziecka
 - Brak dbałości o zabezpieczenie ewentualnych należności (alimenty, obiady, renta rodzinna, itp.)
 - Inne (jakie?)
-

4) PSYCHICZNE

Sprawca/y (imię i nazwisko, stopień pokrewieństwa z dzieckiem). Formy krzywdzenia dziecka

- Poniżanie groźenie, straszenie (np. opuszczeniem, oddaniem)
 - zamykanie, izolacja
 - manipulowanie dzieckiem
 - obwinianie emocjonalne (np. mówienie i okazywanie wrogości, ciągle krytykowanie)
 - pomniejszanie / zaprzeczanie wartości dziecka
 - brak uwagi, troski, zainteresowania
 - nadmierne wymagania wobec dziecka
 - nadopiekuńczość (nadmierne ochranianie, wyręczanie, blokowanie samodzielności dziecka)
 - Inne (jakie?)
-

5) ZANIEDBYWANIE

Sprawca/y (imię i nazwisko, stopień pokrewieństwa z dzieckiem). Formy krzywdzenia dziecka

- Niedostarczanie ubrania, butów
 - Niedostarczanie zabawek
 - Brak dozoru nad wypełnianiem obowiązku szkolnego
 - Niedostarczanie podręczników i przyborów szkolnych
 - Nieodpowiednia higiena ciała
 - Brak troski o stan zdrowia (badania lekarskie, szczepienia, leki)
 - Brak własnego miejsca do spania
 - Bycie przez dziecko świadkiem awantur, libacji alkoholowych, itp.
 - Inne (jakie?)
-

Zasoby dziecka

- Dobry stan zdrowia
- Umiejętność samoobsługi
- Umiejętność i możliwość rozpoznania sytuacji zagrożenia, zwrócenia się po pomoc

- Możliwość schronienia się w bezpiecznym miejscu pod ochroną opiekuna prawnego
- Inne (jakie?)

.....

Osoby wspierające dziecko:

Imię, nazwisko, adres, telefon kontaktowy Zakres pomocy, oparcia dla dziecka

1.

.....

2.

.....

Stopień zagrożenia dziecka krzywdzeniem

Sytuacja dziecka wymaga

- Natychmiastowej interwencji
- Pomocy materialnej, rzeczowej (odzież, obuwie, obiady i in.) Oraz finansowej
- Pomocy psychologicznej (diagnoza, terapia, grupa wsparcia i in.)
- Powiadomienia Sądu

.....

podpis osoby wypełniającej formularz

Załącznik nr 4

Występujące u dziecka objawy fizyczne i somatyczne krzywdzenia

Charakterystyczne cechy obrażeń fizycznych specyficznych dla maltretowania:

- lokalizacja obrażeń nie tam, gdzie ich przyczyną mogą być przypadkowe urazy związane z normalną aktywnością i witalnością dziecka, a więc na czole, kolanach, czy przedramionach, ale tam, gdzie dziecku trudno byłoby je spowodować, nawet przy najbardziej ruchliwym trybie życia np. uszy, oczy, usta, szyja, ramiona, klatka piersiowa, plecy, pośladki
- obrażenia powtarzają się i są niewyjaśnione, powstają w różnym czasie, ale mają podobny charakter, pojawiają się z pewną regularnością np. po weekendach i nieobecnościach dziecka w szkole, są nieleczone, stare i nowe, różne co do „wieku”.

Podjeżenia co do nieprzypadkowego źródła urazów mogą wzmacniać następujące czynniki :

- zwlekanie rodziców ze zgłoszeniem się z dzieckiem do lekarza w przypadku urazu
- niewystarczające lub nieprawdopodobne wyjaśnienia obrażeń
- brak jakichkolwiek wyjaśnień,
- niezgodność w opisie przyczyn pojawienia się obrażeń w relacji dziecka i rodziców,
- wygląd obrażeń jest nieadekwatny do opisu przyczyn ich pojawienia się,
- widoczna jest próba maskowania obrażeń,
- w rodzinie wcześniej występowały przypadki krzywdzenia dzieci,
- rodzic (rodzice) są alkoholikami, narkotyzują się, są chorzy psychicznie.

Obrażenia specyficzne dla doznania przemocy fizycznej

- siniaki na częściach miękkich, w tym ślady szczypania (policzki, brzuch, pośladki, ramiona, przedramię, łydki, uda)
- siniaki w kształcie dłoni na policzkach i pośladkach
- siniaki po obu stronach ust lub policzków powstające wskutek silnego ucisku
- siniaki po obu stronach małżowiny usznej lub naderwania i zniekształcenia małżowin
- siniaki i urazy geometryczne - o wyraźnym zarysie, wyraźnie zaznaczonych kształtach przedmiotów które zostały użyte do bicia (paska, kłamy, kabla, kija, patelni itp.)
- siniaki na ramionach, łopatkach lub tułowiu (rezultat silnego uścisku lub potrąsania dzieckiem)
- łukowate ślady wbijania paznokci
- długie i głębokie zadrapania, cięcia (np. ostrzem brzojowy, nożem itp.)
- tzw. podbite oczy
- ślady duszenia lub krępowania czy wiązania (na szyi, nadgarstkach, w kostkach)
- uszkodzenia podniebienia i dziąseł - jako rezultat karmienia na siłę
- częste występowanie różnych oparzeń i śladów przypaleń, ślady oparzeń różne co do „wieku”
- oparzenia nietypowych (dla przypadkowych oparzeń) części ciała: tułowia, twarzy, pośladków, grzbietu dłoni itp.
- okrągłe ślady poparzenia papierosem
- głębokie poparzenia o regularnych kształtach (żelazko, lokówka, itp.)
- ślady ugryzień posiadające wyraźny zarys zębów człowieka dorosłego

- łysienie lub tzw. łyse plamy - mogą być pourazowe, gdy rodzice ciągną dziecko za włosy, lub być wynikiem silnego stresu emocjonalnego
- wybite zęby, złamane żebra

Symptomy i obrażenia specyficzne mogące wskazywać na wykorzystywanie seksualne

- infekcje dróg moczowo – płciowych bez podłoża organicznego
- ciąża
- choroby przenoszone drogą płciową
- obecność plemników w moczu lub w otworach ciała
- problemy z oddawaniem moczu i kału
- siniaki na klatce piersiowej, pośladkach, podbrzuszu, udach
- infekcje jamy ustnej
- niewyjaśnione owrzodzenia, krwawienia i jakiegokolwiek rany okolic genitaliów i odbytu (otarcia, zaczerwienienia, stany zapalne)

Oczywiście część z tych symptomów i obrażeń nie jest możliwa do zaobserwowania przez nauczyciela, pedagoga. Może jednak wnioskować o nich obserwując częste prośby dziecka o możliwość skorzystania z WC, jego trudności w chodzeniu, siadaniu czy wykonywaniu pewnych ćwiczeń gimnastycznych.

Symptomy fizyczne zaniedbywania dziecka w rodzinie

- bardzo niska higiena osobista - dziecko jest zawsze brudne, cuchnące, ma stale brudne paznokcie i ubranie itp.
- Brudne, stale noszone, niereperowane ubranie, nieodpowiednie do pogody i rozmiarów ciała dziecka ubranie
- ślady licznych ukąszeń (pchły, pluskwy)
- świerzb
- dziecko jest stale głodne
- szybko przybiera na wadze, poprawia się jego ogólna kondycja podczas krótkich pobyków poza domem rodzinnym, a jego wygląd marnieje po powrocie
- zbyt niska wobec wieku waga i wzrost lub wręcz wychudzenie, wymizerowanie
- chroniczne choroby
- choroby nieleczone, urazy
- ropne zapalenia skóry
- próchnica zębów, zły stan higieny jamy ustnej
- oznaki odmrożenia
- ciągle zmęczenie, apatia

Specyficzne symptomy zachowania dziecka

Behawioralne symptomy krzywdzenia fizycznego :

- poszukiwanie przez dziecko stałej uwagi nauczyciela, ciągle zwracanie na siebie uwagi
- tzw. ciągle czepianie się, „lepienie się” do dorosłych
- tzw. „zimne wyczekiwanie” polegające na tym, iż dziecko stale obserwuje dorosłych, aby modyfikować swoje zachowanie, w celu uniknięcia ewentualnej przemocy
- ciągły tzw. „niemądry” uśmiech, stosowany przez dzieci, by wydać się bardziej przyjaznymi

- postawa nadmiernie narzekająca
- postawy ekstremalne: wrogość, agresja, napady złości - nadmierna uległość, wycofywanie się
- zbyt pośpieszne przeproszenie
- nie reagowanie płaczem na ból
- brak reakcji na płacz innych
- wyraźny brak radości życia
- opory przed rozbieraniem się np. na lekcjach wychowania fizycznego lub do badania lekarskiego
- lęk przed powrotem do domu, wyrażanie niechęci do powrotu
- wyrażanie lęku przed rodzicami
- noszenie ubrań zakrywających kończyny górne i dolne nawet w upalne dni
- gwałtowne uniki (kulenie się), w odpowiedzi na próbę dotknięcia czy pogłaskania

Behawioralne symptomy wykorzystywania seksualnego :

- zbytnia erotyzacja dziecka, znajomość zachowań o seksualnym charakterze
- zachowania seksualne nietypowe dla wieku (duża częstotliwość takich zachowań, ich kompulsywność, dokładne odwzorowywanie)
- prowokacyjne zachowania seksualne w stosunku do dorosłych jak i do rówieśników
- (np. dotykanie genitaliów i zachęcanie do masturbacji, u starszych dzieci promisku-ityzm)
- używanie nowych, niespotykanych dotąd nazw organów i czynności płciowych, obsceniczne wyrazy i zwroty
- nadmierna, kompulsywna masturbacja powodującej czasami nawet urazy fizyczne
- agresywne (przemocowe) zachowania seksualne wobec rówieśników, symulowanie
- w zabawach stosunków seksualnych, odgrywanie przemocy seksualnej na lalkach i zabawkach
- wypowiedzi, teksty pisane, rysunki o kontekście seksualnym
- wagarowanie, „porzucanie” szkoły
- wycofanie się z kontaktów społecznych, złe relacje z rówieśnikami
- generalny brak zaufania - dziecko nie ufa nikomu
- postawa obojętności wobec wszystkiego, uciekanie od rzeczywistości
- głębokie stany depresyjne, postawa stałego wycofania się
- zachowania regresywne, nieodpowiednie do wieku
- częste napady złości i złego humoru lub trudne do wytłumaczenia zmiany zachowań
- przerwanie aktywności, które dotychczas sprawiały dziecku przyjemność np. słuchanie muzyki, uprawianie sportu itp.
- wyrażana niska samoocena i stałe poczucie winy
- mówienie o sobie, że jest się złym, brudnym, zepsutym
- samookaleczenia, myśli i próby samobójcze, wrogość wobec samego siebie
- ucieczki z domu
- kradzieże, kłamstwa, jawne oszukiwanie (w nadziei, że ktoś to wykryje)
- lęk i niechęć jawna lub sugerowana do przebywania z określonymi dorosłymi
- wyraźna niechęć przed powrotem do domu, znajdowanie wielu wymówek, by opóźnić powrót
- zaburzenia jedzenia z rozwinięciem w anoreksję lub bulimię bądź też nagła zmiana nawyków jedzenia
- obawa, niechęć przed badaniami medycznymi, niechęć do rozbierania się

Przedstawione tu behawioralne symptomy wykorzystywania seksualnego dziecka pojawiają się w literaturze najczęściej. Wiliam N. Friedrich w artykule „Bezpośrednie konsekwencje wykorzystywania seksualnego dzieci – przegląd literatury” pisze jednak, że objawy stwierdzane u dzieci i nastolatków – ofiar wykorzystywania seksualnego często mają charakter ogólny i nie różnią się (nie licząc nietypowych zachowań seksualnych) od objawów będących następstwem innych traumatycznych przeżyć powodujących u dziecka napięcie i niepokój. Określa się je jako przejawy stresu pourazowego (PTDS).

Zespół stresu pourazowego to rodzaj zaburzenia lękowego, który charakteryzuje :

- przeżywanie na nowo urazowej sytuacji w natrętnych wspomnieniach i koszmarach sennych
- poczucie odrętwienia i przytępienia uczuciowego
- odizolowanie od innych ludzi
- brak reakcji na otoczenie
- niezdolność do przeżywania przyjemności
- unikanie działań i sytuacji, które mogłyby przypomnieć przeżyty uraz
- stan nadmiernego pobudzenia wegetatywnego z nadmierną czujnością i wzmożoną reaktywnością na bodźce oraz bezsensownością
- lęk
- depresja
- myśli samobójcze - odczuwanie potrzeby odebrania sobie życia, połączonej zwykle z poczuciem bezsensu własnej egzystencji.

Podejrzenia zrodzone na podstawie uzyskanych informacji lub/i obserwacji któryś z przedstawionych wyżej symptomów nauczyciel, pedagog powinien zweryfikować analizując wiedzę jaką posiada na temat czynników ryzyka krzywdzenia dziecka występujących w konkretnej rodzinie. Przemocy w niej mogą sprzyjać zaburzenia w trzech sferach życia rodzinnego, są nimi: małżeństwo, rodzicielstwo i czynniki ekonomiczne.